

Johanna Niemi – Sini Majlander

”Ja... minä jäin henkiin” – lähestymiskielto ja suojelutarkoitus

Lakimies
6/2017
s. 747–766

HAKUSANAT: rikosprosessi, lähestymiskielto, poliisi, avustaja, väkivalta

1. Johdanto: Suojelutavoitteen toteutuminen?

1.1. Lähestymiskielto

Lähisuhdeväkivalta ja erityisesti naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan yleisyys ja vakavuus on tullut esiin useissa tutkimuksissa viimeisten 20 vuoden aikana.¹ Väkivallan vähentämiseksi on toteutettu useita sosiaalipoliittisia ja lainsäädännöllisiä toimia.² Lähestymiskielto on ollut tärkeä keino puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.³ Lähestymiskieltoista on tullut keskeinen osa eurooppalaista toimintatapaa lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa.⁴ Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisessa sopimuksessa eli niin sanotussa Istanbulin sopimuksessa nimenomaisesti edellytetään, että valtioiden lainsäädäntöön tulee sisältyä lähestymiskielto.⁵

* Johanna Niemi, OTT, akatemiaprofessori, Turun yliopisto. Sini Majlander, OTM, Legal Counsel, Fondia Oyj. Artikkelin perustuu EU:n rahoittamaan tutkimushankkeeseen Protection Orders in European Member States (POEMS 2012–2015; van der Aa 2015), jossa Niemi oli partneri ja Majlander tutkimusavustaja.

1. Markku Heiskanen – Minna Piispa: Usko, toivo, hakkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus 1998:12; Minna Piispa ym.: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 2006:225 ja European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), Violence against women: An EU-wide survey. 2014 (http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf).
2. Ks. erityisesti Sosiaali- ja terveysministeriö, Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010.
3. Riikka Kotanen: Näkymättömästä näkökulmaksi: Parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Helsingin yliopisto 2013.
4. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt lähestymiskieltoa keskeisenä osana valtion velvollisuutta suojella lähisuhdeväkivallan uhreja muun muassa tapauksissa E.S. v. Slovakia (2009), Kalucz v. Hungary (2012) ja Mudric v. Moldova (2013).
5. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta ETS 210/2011. Sen art. 52 koskee perheen sisäistä, välittömästi täytäntöön

Lähestymiskieltolaki (898/1998, LKieltoL) tuli Suomessa voimaan vuonna 1999, ja sitä täydennettiin perheen sisäisellä lähestymiskiellolla vuonna 2005 (711/2004).⁶ Lähestymiskiellon määrää käräjäoikeus. Kieltoa hakee tavallisesti suojelua tarvitseva henkilö itse, mutta myös poliisi, syyttäjä tai sosiaalityöntekijä voi tehdä hakemuksen (LKieltoL 5.1 §). Kiireellisessä tilanteessa poliisi, syyttäjä⁷ tai käräjäoikeus voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon, joka tulee voimaan heti. Lähestymiskieltoon määrätty ei saa ottaa yhteyttä, tavata, seurata eikä tarkkailla suojattua (perusmuotoinen lähestymiskielto 3 §). Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn tulee lisäksi poistua yhteisestä asunnosta, ja poliisi voi tarvittaessa poistaa hänet sieltä.

Lähestymiskieltoja on määrätty noin 2 000 vuodessa.⁸ Niistä valtaosa, arviolta noin 80 %, koskee lähisuhdeväkivaltaa. Lähestymiskiellon tarkoitus on ehkäistä väkivaltaa ja suojella sen uhria erityisesti lähisuhteissa, ja sen perusteena on väkivallan uhka (LKieltoL 2 §).⁹ Usein kiellon perusteena on jo tapahtunut väkivalta.¹⁰ Lähestymiskieltoja koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa keskeinen kysymys on ollut niiden tehokkuus eli kyky suojella väkivallalta erityisesti lähisuhteissa.¹¹ Lähestymiskieltoon määrätty ovat usein syllistyneet uusiin rikoksiin,¹² mutta kiellon on todettu myös vähentävän väkivaltaa.¹³

pantavaa lähestymiskieltoa ja art. 53 yleisesti lähestymiskieltoja. Sopimus tuli Suomen osalta voimaan 1.8.2015.

6. Lähestymiskielto ei ollut alun perin oikeusministeriön agendalla, vaan aloitteen teki kansanedustajien enemmistö Margareta Pietikäisen (RKP) johdolla: Lakialoite 67/1995 Margareta Pietikäinen et al. Aloitte siirrettiin oikeusministeriön valmisteltavaksi.
7. Pidättämiseen oikeutettu virkamies (LKieltoL 11 §).
8. Tilastokeskus, pakkokeinotilasto.
9. HE 41/1998 vp laiksi lähestymiskiellosta ja siihen liittyviksi laeiksi ja HE 144/2003 vp laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
10. Tulevaisuuteen suuntautuvaan uhka-arvioon liittyvään oikeusturvavertailuun on kiinnitetty huomiota tutkimuksessa. Ks. *Jussi Leppälä – Kati Rantala*: Perheen sisäinen lähestymiskielto: Oikeudellisia ongelmakohtia. Oikeus 2008 s. 294–321 ja *Johanna Niemi-Kiesiläinen*: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY 2004.
11. *Eve S. Buzawa – Carl G. Buzawa*: Do arrests and restraining orders work? Sage Publications 1996.
12. *Taija Stoot – Taina Laajasalo – Helinä Häkkänen*: Tuhopolttajien, raiskaajien ja lähestymiskieltoon määrättyjen henkilöiden uusintarikollisuus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2005. Tutkimuksen mukaan kolme neljänestä kieltoon määrätystä oli syllistynyt rikokseen poliisin rikosilmoitustietokannan mukaan. *Brenda Russell*: Effectiveness, victim safety, characteristics, and enforcement of protective orders. Partner abuse 2012 s. 531–552; *Brian H. Spitzberg*: The tactical topography of stalking victimization and management. Trauma, Violence, & Abuse 2002 s. 261–288 ja *Christopher T. Benitez – Dale E. McNiel – Renée L. Binder*: Do protection orders protect? The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law 2010 s. 376–385.
13. *C. L. Kothari ym.*: Protection Orders Protect Against Assault and Injury: A Longitudinal Study of Police-Involved Women Victims of Intimate Partner Violence. Journal of Interpersonal Violence 2012 s. 2845–2868; *Tertia Vogt – Abraham Greeff*: The impact of an Interim Protection Order (Domestic Violence Act 116 of 1998) on the victims of domestic violence. Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services 2010 s. 45–51 ja *Helinä Häkkänen – Camilla*

Lähestymiskiellon oltua voimassa lähes 20 vuotta ja perheen sisäisen lähestymiskiellon yli kymmenen vuotta, on ajankohtaista tarkastella kiellon rakennetta ja toimivuutta. Suomen lähestymiskiellolaki säädettiin – Ruotsin mallin mukaisesti – erityislaiksi eikä esimerkiksi siviiliprosessuaalisen turvaamistoimen erityismuodoksi tai rikosprosessuaaliseksi pakkokeinoksi, kuten useissa muissa maissa.¹⁴ Samaa jaottelua noudattavat Euroopan unionin säädökset lähestymiskieltojen rajat ylittävästä tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta.¹⁵ Suomen lähestymiskielloa pidetään rikosprosessuaalisena turvaamistoimena,¹⁶ mutta erotuksena varsinaisiin rikosprosessuaalisiin pakkokeinoihin sillä ei ole välitöntä yhteyttä yksittäiseen tutkittavana olevaan rikokseen ja rikosprosessiin.¹⁷ Kyseessä

Hagelstam – Pekka Santtila: Stalking actions, prior offender-victim relationships and issuing of restraining orders in a Finnish sample of stalkers. Legal and criminological psychology 2003 s. 189–206.

14. Eurooppalaisista säännöksistä, joissa on huomattavaa vaihtelua, ks. *Suzan van der Aa – Johanna Niemi – Lorena Sosa – Ana Ferreira – Anna Baldry: Mapping the legislation and assessing the impact of protection orders in the European member states.* Wolf Legal Publishers 2015; *Teresa Freixes – Laura Román: The European protection order. Its application to the victims of gender violence.* Tecnos 2015; *Teresa Freixes – Laura Román: Protection of Gender-Based Violence Victims in the European Union. Preliminary study of the Directive 2011/99/EU on the European protection order.* Universitat de Rovia et Virgili; Universitat Autònoma de Barcelona 2014 (<http://158.109.131.198/epogender2/images/news/Handbook/epogender-eng-web.pdf>) ja *Suzan van der Aa: Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here?* European Journal on Criminal Policy and Research 2012 s. 183–204. Myös esimerkiksi Yhdysvalloissa säädetään erikseen rikosprosessuaalisista ja siviiliprosessuaalisista lähestymiskielloista, ks. *Niemi-Kiesiläinen* 2004 s. 146.
15. Nämä instrumentit säädettiin sen jälkeen, kun unionin kompetenssi rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa ja sitä koskevien prosessien sääntelyssä sekä rajat ylittävän siviilioikeuden ja siviiliprosessin alalla vahvistui Lissabonin sopimuksella vuonna 2009. Säädökset perustuvat Euroopan unionin toimintaa koskevan sopimuksen 81 ja 82 artikloihin. Direktiivi 99/2011/EU eurooppalaisesta suojelumääräyksestä sekä Parlamentin ja neuvoston asetus 606/2013/EU yksityisoikeuden alalla määrittyjen suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnustamisesta. Laki eurooppalaisesta suojelumääräyksestä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja direktiivin soveltamisesta (226/2015) sekä laki yksityisoikeuden alalla määrittyjen suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnustamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen soveltamisesta (227/2015). HE 262/2014 vp laeiksi eurooppalaisesta suojelumääräyksestä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja direktiivin soveltamisesta sekä yksityisoikeuden alalla määrittyjen suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnustamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen soveltamisesta samoin kuin eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. Ks. myös *Michael Bogdan: Some Reflections on the Scope and Application of the EU Regulation No 606/2013 on Mutual Recognition of Protection Measures in Civil Matters.* Yearbook of Private International Law 2014 s. 405–410. Direktiivistä ks. *Freixes – Román* 2015.
16. HE 41/1998 vp ja *Jaakko Rautio: Lähestymiskielto.* Teoksessa Dan Frände (toim.): *Prosessioikeus.* 4. p. SanomaPro 2012 s. 1376–1389.
17. Vuonna 2014 voimaan tullessa pakkokeinolain uudistuksessa rikosprosessuaalisen matkustuskieillon sisältöä muutettiin siten, että kiellolla voidaan velvoittaa myös pysymään poissa joltakin alueelta, kun matkustuskielto yleensä estää menemästä jonkin alueen ulkopuolelle tms.

on siten eräänlainen rikosprosessin ja siviiliprosessin välimaastoon jäävä turvaamistoimi. Onkin aiheellista kysyä, miten tämä rakenteellinen ratkaisu vaikuttaa kiellon toimivuuteen.

1.2. Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tämän artikkelin tavoitteena on arvioida lähestymiskiellon toimivuutta. Arvioinnin lähtökohtana on kiellon suojelutavoite: kuinka hyvin kiello suojelee ja voi suojella väkivallan uhria? Siten artikkelissa tarkastellaan lähestymiskielloa edeltänyttä väkivaltaa ja sen uhkaa sekä kiellon vaikutusta näihin. Painopiste on haastateltujen kokemuksissa. Vaikka haastatteluissa tuli esiin väkivallan ja kiellon vaikutuksia haastateltujen lapsiin, ne on pääosin rajattu artikkelin ulkopuolelle.

Artikkelissa pohditaan myös lain muutostarpeita suojelutarpeen näkökulmasta sekä haastateltujen omien ehdotusten että aineiston analyysin perusteella.

Artikkelin taustalla olleessa Euroopan unionin tutkimuksessa tuli esiin, että lähestymiskiellojen sääntely jäsenmaissa vaihtelee huomattavasti. Osassa jäsenmaista lähestymiskiello liittyy rikosprosessiin. Useassa maassa on omaksuttu Itävallasta vaikutteita saanut poliisin määräämä noin 10–14 vuorokauden pituinen perheen sisäinen kiello, johon suojatun tulee itse hakea jatkoa.¹⁸ Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, tehostaisiko toisenlainen rakenteellinen ratkaisu kiellon suojeluvaikutusta.

1.3. Tutkimuksen aineisto ja metodit

Lähestymiskielloa on tutkittu aiemmin pian lain voimaan tulon jälkeen tehdyssä selvityksessä¹⁹ sekä vuonna 2008 ilmestyneessä laajassa *Kati Rantalan, Miska Smolejn, Jussi Leppälän ja Anniina Jokisen* tutkimuksessa ”Kaltevalla pinnalla”,²⁰ jonka aineistona olivat perheen sisäisen lähestymiskiellot.

(pakkokeinolain, 806/2011, PKL, 5:2). Matkustuskiellon tavoitteisiin ei lisätty toisen henkilön suojelun tavoitetta, mutta sen tavoitteet rikollisen toiminnan jatkamisen estämisestä ja rikoksen asianomistajaan vaikuttamisen ehkäisemisestä (PKL 5:1) voivat käytännössä toimia siten, että matkustuskiello suojaa rikoksen uhria.

18. van der Aa ym. 2015; Freixes – Román 2014 ja Freixes – Román 2015. Itävallan kiellosta ks. Rosa Logar: Introduction: National and international measures to prevent domestic violence against women and children. Teoksessa Michaela Krenn – Klara Weiss – Rosa Logar (eds.): Ten years of Austrian anti-violence legislation: International Conference in the Context of the Council of Europe Campaign to Combat Violence Against Women, Including Domestic Violence. Wien: Bunderkanzleramt Frauen 2007 s. 10–17 (<https://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=34228>).

19. Maija Ropponen: Lähestymiskiello-opas. Stakes 1999.

20. Rantala ym. 2008. Ks. myös Stoat – Laajasalo – Häkkinen 2005.

Viimeksi mainittu tutkimus nojautui tutkimussuuntaukseen, jossa kyseenalaistetaan väkivallan sukupuolistunutta luonnetta ja tutkimusta, jossa väkivallan sukupuolistuneisuutta tehdään näkyväksi ja analysoidaan.²¹ Tästä johtuen tutkimus sai julkisuudessaakin kritiikkiä osakseen. Kritiikki oli mielestämme perusteltua, mutta se on voinut vaikuttaa siten, että tutkimuksen ansiokkaatkaan tulokset eivät ole saaneet ansaitsemaansa huomiota osakseen. Tutkimus perustui laajaan aineistoon ja tuotti runsaasti tietoa kiellon toimivuudesta. Artikkelin luvussa 2. nostamme esiin Rantalan ym. tutkimuksesta lähestymiskiellon suojelutarkoituksen näkökulmasta keskeisiä tuloksia. Pohdimme myös, miten väkivallan sukupuolistuneen luonteen kyseenalaistava tutkimusote on vaikuttanut tutkimuksen suuntautumiseen ja tuloksiin.

Artikkelin luvussa 3. tarkasteltava empiirinen aineisto on peräisin Euroopan unionin Daphne-rahoituksella toteutusta tutkimushankkeesta, jossa koottiin tietoa ja arvioitiin jäsenmaiden lähestymiskieltolainsäädäntöjä.²² Kansallisilta maaraporttoijilta pyydettiin arviota lainsäädännön toimivuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Sen lisäksi neljässä maassa, Alankomaissa, Italiassa, Portugalissa ja Suomessa, haastateltiin lähestymiskiellon suojakseen saaneita naisia, 14–16 haastattelua kussakin maassa. Tutkimusraportissa haastattelut esiteltiin kokonaisuutena ja jokaisesta maasta nostettiin esiin joitakin seikkoja, joissa esiintyi muista poikkeavia painotuksia.

Tätä artikkelia varten Suomessa tehdyt haastattelut on otettu tarkempaan analyysiin, jonka tulokset yhdistetään nimenomaan Suomen lähestymiskieltolain piirteisiin. Suomen haastatteluista piirtyvään kuvaan vaikutti suomalaisen järjestelmän lisäksi tapa, jolla haastateltavat rekrytoitiin (siitä tarkemmin luvussa 3.). Näiden vaikutusten arvioimiseksi eräänlaisena bench marking -vertailukohtana käytettiin Alankomaiden haastatteluja, joiden englanninkieliset käännökset myös luettiin uudestaan tätä artikkelia varten.

Tutkimushaastattelut olivat puolistrukturoituja.²³ Haastattelu eteni väkivallan kokemuksista lähestymiskiellon hakemiseen ja haastateltavan kokemuksiin pro-

21. Suuntauksesta ks. *Janne Kivivuori*: Feministinen väkivaltatutkimus: akateeminen liike ja ongelmallinen teoria. Tieteessä tapahtuu 2012 s. 24–32; *Janne Kivivuori*: Feministisen väkivaltatutkimuksen ongelmista. Tieteessä tapahtuu 2013 s. 42–44. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksesta käydystä keskustelusta ks. *Suvi Ronkainen*: Miten näkökulma piilotetaan: esimerkkinä ’monimuotoinen väkivaltatutkimus’. Oikeus 2009 s. 454–464; *Marita Husso – Suvi Keskinen – Suvi Ronkainen*: Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus. Tieteessä tapahtuu 2012 s. 59–64; *Suvi Ronkainen – Marita Husso*: Sukupuolen ja väkivallan tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi. Tieteessä tapahtuu 2013 s. 51–53 ja *Johanna Niemi*: Keskustelua sukupuolittuneesta väkivallasta. Oikeus 2013 s. 237–242.

22. *van der Aa* ym. 2015.

23. Haastattelurunko löytyy tutkimusraportista *van der Aa* ym. 2015 s. 269. Koska Suomessa lähestymiskielto on rikosprosessista erillinen menettely, runkoa sopeutettiin hieman Suomen olosuhteisiin. Puolistrukturoidusta haastattelusta ks. *Steinar Kvale – Svend Brinkmann*: Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing. Sage 2009 s. 130.

sessista. Haastattelu antoi haastateltavalle myös mahdollisuuden kertoa laveasti kokemuksistaan. Varsinkin Suomen haastateltavat kertoivat laajasti väkivalta- ja häirintäkokemuksistaan. Näistä kokemuksista nousi yhteneväinen narratiivi väkivallasta, erosta ja häirinnästä. Siten tutkimuksen keskeinen metodi, narratiivianalyysi, nousi tutkimuksen aineistosta itsestään. Narratiivien lisäksi haastatteluista kirjattiin useita haastateltavien elämäntilannetta, väkivaltaa ja häirintää, sekä viranomaistoimintaa koskevia muuttujia, jotka toivat esiin tapausten vivahteikkuutta melko yhteneväisen kokonaisnarratiivin puitteissa.

Narratiivisessa tutkimussuuntauksessa voidaan erottaa yhtäältä kertomuksen rakenteen analyysiin painottuva suuntaus,²⁴ toisaalta erityisesti haastatteluaineistojen analyysissa tärkeä pyrkimys ymmärtää sitä, miten haastateltavat rakentavat merkityksiä kertomassaan narratiivissa.²⁵ Haastateltavien kertomuksista hahmottui rakenteellinen narratiivi lähestymiskiellosta, mikä johti tarkastelemaan myös Rantalan ym. kieltoon määrättyjen haastatteluja narratiiveina. Kummasakin tutkimuksessa tuli esiin varsin yhdenmukainen, mutta toisiinsa verrattuna hyvin erilainen narratiivi. Narratiivien tutkimuksessa on myös kiinnitetty huomiota haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutukseen ja rooleihin narratiivin rakentumisessa.²⁶ Tässä tutkimuksessa vuorovaikutuksella on ollut keskeinen merkitys sekä haastattelutilanteessa että analyysissa, sillä keskeinen lähtökohta on lähestymiskielto. Metodien vaikutusta tutkimustuloksiin pohditaan vielä tutkimuksen johtopäätöksissä.

24. William Labov: Some Further Steps in Narrative Analysis. *Journal of Narrative & Life History* 1997 s. 395–415; William Labov – Joshua Waletzky: Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. *Journal of Narrative & Life History* 1997 s. 3–38 ja Gerald Prince: Narratology: the form and functioning of narrative. Mouton 1982.
25. Vilma Hänninen: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 1999; Michael Bamberg – Anna de Fina – Deborah Schiffrin (eds.): Selves and identities in narrative and discourse. *Studies in narrative* vol. 9. Benjamins 2007; Charles Goodwin: Narrative as Talk-in-Interaction. Teoksessa Anna de Fina – Alexandra Georgakopoulou (eds.): Handbook of Narrative Analysis. Wiley-Blackwell 2015 s. 197–218 ja Catherine Kohler-Riessman: Entering the Hall of Mirrors: Reflexivity and Narrative Research. Teoksessa de Fina – Georgakopoulou (eds.) 2015 s. 219–238.
26. Joanna Thornborrow: Narrative analysis. Teoksessa Michael Handford – James Paul Gee (eds.): The Routledge handbook of discourse analysis. Routledge 2012 s. 51–64 ja Gerald Prince: Narratology: the form and functioning of narrative. Mouton 1982 s. 103.

2. Kummankin osapuolen puolella

2.1. Tavoitteena kerätä tietoa kieltoon määrätystä

Laaja lähestymiskieltoja koskenut tutkimushanke toteutettiin Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa vuosina 2005–2008. Rantalan ym. tutkimuksen kohteena olivat perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuus ja sen edellytykset.²⁷ Tarkoitus oli ”tuottaa empiiriseen analyysiin perustuvaa tietoa siitä, millä edellytyksin juuri perheen sisäinen lähestymiskielto on mielekäs tai epämieliekäs toimenpide eri osapuolten ja muiden toimijoiden näkökulmasta.”²⁸ Tärkeää oli, että tutkimus on ”Kummankin osapuolen puolella”²⁹ ja että ”Tutkimuksessa suhtaudutaan samalla vakavuudella kiellon kaikkien osapuolten erilaisiin tilanteisiin”.³⁰

Tutkimus ei tyytynyt ottamaan kantaa vain lähestymiskiellon mielekkyyteen, vaan tarkoituksena oli lisäksi selvittää:

1. ”...jos perheen sisäinen lähestymiskielto kohdistuu lähes poikkeuksetta väkivaltaisiksi todettuihin miehiin, oliko naisuhritutkimusten tuloksiin ja naisuhrinäkökulmaan tukeutunut feministinen agenda oikeassa ja vahva poliittisuus tarkoituksenmukaista?” sekä
2. minkä tyyppisistä miehistä ja väkivallan muodoista on kyse, ja mitä kyseiset seikat merkitsevät intervention onnistumisen kannalta?³¹

Tutkimuksen lähtökohtia on vaikeaa tulkita muutoin kuin siten, että tavoitteena oli lähestymiskieltoja koskevan empiirisen aineiston kautta asettaa kyseenalaiseksi aikaisemmin tehtyjen (naisuhri)tutkimusten³² tulokset. Näiden huolella toteutettujen ja laajaa arvostusta saaneiden tutkimusten arvioitiin liiaksi ohjanneen lainvalmistelua.³³ Näemme kysymyksenasettelun taustalla myös ajatuksen, että lähestymiskiellon tavoitteen ehkäistä väkivaltaa³⁴ ymmärrettiin ohjavan tutkimusta väkivallan tekijöiden eli kieltoon määrättyjen suuntaan.

Kiellon toimivuuden arviointia täsmennettiin lisäkysymyksillä, joista keskeinen oli, mitä vaikutuksia kiellon hakemisella ja määräämisellä on osapuol-

27. Rantala ym. 2008 s. 2, 32.

28. Mt. s. 27.

29. Alaotsikko 4.3. Mt. s. 26.

30. Mt. s. 27.

31. Ibid.

32. Heiskanen – Piispa 1998 ja Piispa ym. 2005.

33. Yksi osa tutkimuskysymystä oli määrittää, miten lainvalmistelussa määriteltiin ne ongelmat, joihin lähestymiskiellolailla haettiin ratkaisua; Rantala ym. 2008 s. 32, 47–82. Emme käsittele artikkelissa tätä osaa tutkimuksesta.

34. Tutkijoiden suhtautuminen väkivallan vähentämistavoitteeseen vaikuttaa tosin jossain määrin ristiriitaiselta. Ks. mt. s. 32. Kuitenkaan ”tutkimuksen tehtävä ei ole ottaa itsenäistä kantaa siihen, kuinka lähisuhde- tai parisuhdeväkivaltaa tulisi vähentää” (s. 27; 33).

ten elämään.³⁵ Osapuolista eniten esillä olivat kieltoon määrätty, sillä ”...ilmiön luonteen takia (...) tutkimus tuottaa varsinkin vaikutusten osalta enemmän tietoa kieltoon määrätyistä kuin kiellolla suojatuista”.³⁶ Konkreettiset tutkimuskysymykset keskittyvät kieltoon määrättyjen tilanteeseen: Löytävätkö kieltoon määrätty inhimillisen elämän perusedellytykset täyttävän asunnon? Kykenevätkö he huolehtimaan itsestään? Vaikuttaako kieltoon määrääminen työ- tai taloudelliseen tilanteeseen ja edistääkö se hakeutumista hoitoon? Sivutuotteena toivottiin saatavan tietoa myös suojattujen naisten, vanhusten tai lasten tilanteesta.³⁷

Tutkimusta varten koottiin mittavasti viranomaisaineistoa: kaikki käräjäoikeuksien perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevat ratkaisut vuosilta 2005–2006, osapuolia koskevat tiedot poliisin rikosilmoitus- ja muista rekistereistä useiden vuosien ajalta sekä vankirekisteri 22 henkilön osalta. Lisäksi haastateltiin lainvalmistelijoita, tuomari, avustavia tahoja sekä kuusi kieltoon määrättyä ja kolme perusmuotoisella kiellolla suojattua.

2.2. Tulokset: Vakavaa väkivaltaa taustalla

Naisuhritutkimuksen tulosten kumoaminen ei onnistunut, sillä kieltoon määrätyistä 99 % oli miehiä (N=258) ja ensisijaisesti suojatuista 94 % naisia.³⁸ Kolmasosassa tapauksia suojattiin myös lapsia. Valtaosa oli parisuhdeväkivaltaa (87 %) ja kymmenesosa (9 %) vanhempain kohdistuvaa väkivaltaa.³⁹ Kieltojen taustalla oli vakavaa väkivaltaa, pitkäkestoista piinaa, pahoinpitelyä, aggressiivista käyttäytymistä ja muuta kiusaamista. Kahdessa kolmasosassa tapauksista kieltoa oli edeltänyt akuutti väkivaltatilanne. Lopuissa kolmanneksessa tapauksista oli yleensä kyseessä pidempi, usein vuosia kestänyt väkivallan kierre.⁴⁰

Tutkimuksen keskeinen menettelyä koskeva havainto liittyi väliaikaisiin kieltoihin. Väliaikaisen kiellon voi määrätä poliisi, ja ratkaisu tulee kolmen vuorokauden kuluessa saattaa käräjäoikeuden käsiteltäväksi.⁴¹ Tuomioistuimen tulee ottaa kielto käsiteltäväksi viikon kuluessa. Käytännössä väliaikainen kielto voi olla voimassa pidempään, kunnes käräjäoikeus päättää varsinaisesta kiellosta.⁴²

35. Mt. s. 33.

36. Mt. s. 4.

37. Mt. s. 33.

38. Mt. s. 107, 111.

39. Mt. s. 117.

40. Mt. s. 120–121.

41. Väliaikaisesta kiellosta voi päättää myös tuomioistuin (LKieltoL 11 §).

42. LKieltoL 12 ja 12a §.

Aika saattaa venyä erityisesti sen vuoksi, että tekijää ei tavoiteta ja saada kutsuttua lähestymiskiellon käsittelyyn käräjäoikeuteen.⁴³

Noin kaksi kolmasosaa prosesseista käynnistyi poliisin määräämällä väliaikaisella kiellolla. Lain mukaan jatkoa eli varsinaista kieltoa voi hakea paitsi suojelua tarvitseva henkilö, myös poliisi, syyttäjä tai sosiaaliviranomainen (LKieltoL 5 §). Käytännössä jatkoa hakee suojelua tarvitseva henkilö. Tutkimuksen mukaan lähes puolet väliaikaisista kielloista jäi sillensä, eli suojattu ei hakenut varsinaista kieltoa.

Lähestymiskieltoasiassa kertyneen aineiston ja kieltoon määrättyjen rikos- ja väkivaltahistoriaa koskevien rekisteritietojen perusteella tutkijat totesivat, että väliaikaiseen kieltoon jääneet tapaukset sisälsivät vakavaa ja pitkäkestoista väkivaltaa, jopa enemmän kuin ne tapaukset, joissa väliaikaisen kiellon saanut haki varsinaista lähestymiskieltoa. He löysivät esimerkkejä tekijän suoraan kiellon hakijaan kohdistamista uhkauksista ja vaatimuksista perua hakemus.⁴⁴

Tämä on erittäin merkittävä tutkimustulos, johon tutkijat päätyivät huolellisella poliisin rekisteritietojen selvittämisellä. Tutkimustulos ei ole mielestämme saanut osakseen ansaitsemaansa huomiota eikä se ole johtanut lain tai toimintatapojen uudelleen arviointiin.

Kiellon rikkomisia oli poliisin rekistereiden mukaan kolmasosassa tapauksista,⁴⁵ ja näistä noin 40 % oli toistuvia.⁴⁶ Tutkijat luokittelivat kiellon rikkojat pikkurikkoihin (alle 10 yhteydenottoa suojattuun puhelimitse), keskikoviin rikkojiin (10–30 yhteydenottoa, kotiin tunkeutuminen tai lähestyminen kaupungilla) ja koviin rikkojiin (yli 30 yhteydenottoa tai useita lähestymisiä tai väkivaltaa ja uhkaaminen). Noin kymmenesosa lukeutui lievimpään ryhmään, ja loput jakautuivat tasaisesti kahteen vakavampaan ryhmään.

2.3. Haastattelut ja narratiivit

Tutkijat haastattelivat kuusi kieltoon määrättyä miestä ja kolme kiellon suojaamaa naista. Kertomukset erosivat toisistaan. Naiset kertoivat suhteesta ja erosta, johon lähestymiskielto liittyi, melko samantapaisesti kuin luvussa 3. esiteltävässä tutkimuksessa. Miesten narratiivi puolestaan kertoi heidän vaikeasta taustastaan, alkoholin tai huumeiden käytöstä, lähestymiskiellosta ja siihen liittyvästä erillään

43. Ks. *Eeva Tikka*: Lähestymiskieltolaki ja käytännön kokemuksia sen soveltamisesta. Defensor Legis 2001 s. 251–261, s. 254. Tikan mukaan väliaikainen kielto on voinut olla voimassa jopa vuoden. Kutsusta käräjäoikeuteen LKieltoL 5 §. Kieltoon vaaditun läsnäolo tuomioistuimen käsittelyssä ei ole välttämätöntä (6 §).

44. *Rantala ym.* 2008 s. 97–101, 137.

45. Tikka viittaa Lampun tutkielmaan, jonka mukaan poliisin tietoon oli tullut rikkomisia 38 %:ssa kieltoja. *Tikka DL* 2001 s. 259.

46. *Rantala ym.* 2008 s. 239.

asumisesta tai vankilassa olemisesta (ei pahoinpitelyn vaan muun syyn vuoksi) sekä palaamisesta yhteen puolison kanssa.⁴⁷

Tutkimuksessa ei raportoida miesten kertoneen lähestymiskieltoon johtaneista tapahtumista ja syistä. Niitä saatetaan kuvata ”levottomana aikana” tai että ”mopo karkasi käsistä” tai kerrotaan, että sukulaisista ”kukaan ei hyväksynyt, sitä mitä mä olin tehnyt”. Puoliso on kohdistunutta väkivaltaa tai uhkaamista ei käsitellä. Hyvin vähän kerrotaan väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamisesta. Elämänmuutosta käsitellään paljon muilta osin. Miehet kertovat päihteiden käytön lopettamisesta, lasten tapaamisoikeuksista ja siitä, miten suhde puolisoon oli ainakin jossain määrin virinnyt uudelleen.

Narratiivina kertomukset myötäilevät rakennetta alku (parisuhde), vaikeuksien kohtaaminen (mopo karkasi käsistä) ja niiden voittaminen (uusi alku). Lähestymiskielto näyttäytyy näissä kertomuksissa pääosin positiivisena seikkana, joka myötävaikuttaa uuden alun löytymiseen.

2.4. Arviointia

Rantalan ym. tutkimushankkeessa koottiin mittava määrä aineistoa, joka ei ole helposti saatavilla ja jonka käsittely on ollut haasteellista. Tutkimustuloksiin sisältyy merkittäviä havaintoja lähestymiskiellosta ja pitkään jatkuneista väkivaltaisista parisuhteista. Tutkimuksen tulosten käyttöä on ilmeisesti varjostanut tutkimuksen pyrkimys haastaa käsitystä väkivallan sukupuolistuneesta luonteesta. Tutkijat eivät kontekstualisointeet tutkimustietoon pitkään jatkuneista väkivaltaisista parisuhteista vaan pyrkivät kumoamaan näitä tutkimustuloksia. Kun niiden kumoaminen ei onnistunut, vaan kieltoon määrätty olivat miehiä ja suojatut pääosin naisia, naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimus jätettiin syrjään. Tämä on harmillista, sillä tässä artikkelissa esiin nostamamme ja tärkeimpinä pitämämme tulokset – perheen sisäisten lähestymiskieltojen taustalla ollut vakava väkivalta sekä väliaikaisten lähestymiskieltojen jatkamatta jääminen vakavissa tapauksissa – olisivat ansainneet enemmän huomiota.

47. Yksi haastateltava kertoi lopullisesta erosta, joka tapahtui hänen toivomuksestaan. Mt. s. 309.

3. Kiellon suojelutarkoitus arvioinnin lähtökohtana

3.1. Suojattujen haastattelut

Toinen tarkasteltava tutkimus arvioi kiellon toimivuutta, jonka lähtökohtana on kiellon tehokkuus suojella väkivallan ja häirinnän kohteita. Toimivuusarviointi liittyi tutkimukseen, jossa koottiin tietoa ja verrattiin lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä eri Euroopan maissa.⁴⁸

Lähestymiskiellojen tehokkuutta arvioitiin asiantuntijaraporttien ja uhrihaastattelujen perusteella. Hankkeessa kerättiin tietoa Euroopan unionin jäsenmaiden lainsäädännöstä asiantuntijaraportointina. Asiantuntijaa pyydettiin vastaamaan lähestymiskiellojen toimivuutta ja niihin liittyviä ongelmia koskeviin kysymyksiin. Sen jälkeen neljässä maassa – Suomessa, Hollannissa, Italiassa ja Portugalissa – haastateltiin kussakin 14–16 lähestymiskiellon suojaamaa uhria.

Asiantuntijaraporttien perusteella tehtiin mahdollisten ongelmien kartoitus. Ongelmia esiintyi kaikilla tasoilla: lainsäädännössä, kiellon määräämisessä ja täytäntöönpanossa.⁴⁹ Tutkimuksen mukaan lainsäädäntö oli jäsenmaissa hyvin erilaista ja saattoi jättää joitakin tilanteita suojelun ulkopuolelle. Esimerkiksi Suomessa ei ole toimivaa siviilioikeudellista lähestymiskieltoa vaan kvasi-rikosprosessuaalinen lähestymiskielto sekä vuoden 2014 alusta rajoitetussa määrin suojelua tarjoava rikosprosessuaalinen matkustuskielto.

Asiantuntijoiden mukaan suurimmat ongelmat liittyivät kieltojen täytäntöönpanoon, jonka koettiin liiaksi jäävän suojatun vastuulle. Kiellon rikkomisten seurauksia ei pidetty riittävinä. Joissakin maissa kieltoa valvottiin elektronisella laitteella, joka oli kieltoon määrätyllä koko ajan mukanaan (niin sanottu jalkapanta). Lasten asema koettiin ongelmalliseksi, samoin kuin se, että suojatut usein ottavat itse yhteyttä kieltoon määrättyyn.

Tutkimushankkeessa haettiin haastateltaviksi naisia, jotka olivat hakenet ja saaneet lähestymiskiellon entistä tai nykyistä avio- tai avopuolisoa kohtaan. Tapahtumasta, joka oli pääasiallisesti tai viimeisenä johtanut lähestymiskiellon hakemiseen, sai olla korkeintaan neljä vuotta. Suomen haastateltavia etsittiin useita reittejä pitkin, kuten turvakotien, poliisin, käräjäoikeuden ja Naisten Linjan kautta. Ilmoitusta tutkimuksesta jaettiin ilmoitustauluilla, nettisivuilla ja sähköpostilistoilla sekä kirjeitse lähestymiskiellon suojaamille. Haastateltavat (13) tai turvakodit (2) ottivat yhteyttä tutkimusryhmään. Haastateltavat olivat siten pitkälti itse ilmoittautunut ryhmä, millä on merkitystä tutkimustulosten kannalta. Haastatteluista välittyi vaikutelma, että haastateltaville oli tärkeää, ehkä

48. van der Aa ym. 2015 s. 165.

49. van der Aa ym. 2015 s. 166.

jopa terapeutista, kertoa tutkijoille väkivallan kokemuksista. Heistä välittyi myös halu antaa palautetta, jotta järjestelmää voidaan parantaa.⁵⁰

Haastatteluja kertyi kaikkiaan 14. Tätä artikkelia varten ne analysoitiin uudestaan, jolloin tarkasteltiin paitsi lähestymiskieltoprosessia myös väkivaltataustaa. Artikkelissa kiinnitetään huomiota erityisesti väkivaltataustaan, lähestymiskieltoprosessiin, mahdolliseen liitännäiseen rikosprosessiin ja kiellon rikkomiseen.

Vertailukohtana käytettyihin Hollannin haastatteluihin rekrytoitiin haastattelutavalla toisella tavoin. Syyttäjänvirastosta saatiin kiellolla suojattujen yhteystiedot, ja heitä lähestyttiin puhelimitse. Osa kriteerit täyttävistä henkilöistä kieltäytyi haastattelusta. Yhteydenottoja jatkettiin, kunnes haastatteluja oli saatu tavoitteena olleet 15.⁵¹ Hollannin haastatteluissa oli enemmän vaihtelua kuin Suomen, mikä todennäköisesti johtui erilaisesta rekrytointitavasta.

Hollannin lainsäädännössä on useita säännöksiä lähestymiskielloista. Haastatteluissa tulivat esiin lyhytaikainen, kymmenen päivän pituinen lähestymiskielto, rikoksen esitutinnan ajaksi määrätty lähestymiskielto sekä ehdollisen rangaistuksen osana määrätty kahden vuoden pituinen lähestymiskielto.

3.2. Suojattujen narratiivi

Suomen haastatteluista nousi varsin yhdenmukainen kertomus väkivallasta ja lähestymiskiellon merkityksestä. Narratiivissa lähestymiskielto liittyi pitkän, väkivaltaisen parisuhteen päättymiseen. Haastateltava oli tehnyt päätöksen irrottautua parisuhteesta ja erilleen muuttaminen oli joko jo tapahtunut tai tapahtumassa, kun haastateltava haki lähestymiskieltoa. Väkivalta oli ollut luonteeltaan sekä henkistä että fyysistä ja vakavaa, mutta erotilanne toi siihen uuden elementin: uhkailun, häirinnän ja seurannan eri kommunikaatiovälineillä ja sosiaalisessa mediassa. Lähestymiskielto oli keskeinen keino, jolla haastateltava pyrki suojautumaan väkivaltaa ja uhkailua vastaan ja lopettamaan häirinnän. Lähestymiskiellosta oli useimmille apua, mutta täydellistä suojaa se ei tuonut kenellekään.

Tämän yhteisen narratiivin puitteissa yksittäisissä haastatteluissa oli paljon eroja yksityiskohdissa. Useimmilla haastatelluilla lähestymiskiellon hakemisesta oli kulunut melko lyhyt aika, ja heillä oli kova tarve puhua kokemuksistaan. Erityisesti haastateltavat purkivat kokemuksiaan väkivallasta ja kokemastaan pelosta sekä suhteen aikana että sen päättymisen yhteydessä.

50. Samansuuntaisesti *Heini Kainulainen – Elsa Saarikkomäki*: Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 2014:126 s. 24 ja *Päivi Honkatukia*: Uhrin rikosprosessissa: haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 2011:252 s. 20.

51. *van der Aa* ym. 2015 s. 264.

Haastateltavat olivat eläneet pitkään parisuhteessa, ja heidän kertomuksissaan eropäätös nousi keskeiseksi. Lähestymiskielto, joka haastattelussa oli keskeinen, oli haastateltavien narratiivissa merkittävä apukeino suhteen päättämiseksi.

Suhteiden kesto vaihteli kolmesta 20 vuoteen ja oli keskimäärin kahdeksan vuotta. Kaksi haastateltavaa ei ollut asunut kumppanin kanssa yhdessä. Haastateltavien ikä vaihteli 29 ja 55 vuoden välillä (keskiarvo 41 vuotta). Ex-kumppanit olivat jonkin verran vanhempia (keskiarvo 45 vuotta). Kahdeksalla haastateltavalla oli yhteisiä lapsia ex-puolison kanssa. Useimmat entisistä kumppaneista (11) olivat käyttäytyneet väkivaltaisesti jotakuta muutakin kuin haastateltavaa (tai lapsia) kohtaan.

Väkivalta oli suhteen aikana jatkunut pitkään, lukuun ottamatta yhtä tapausta, jossa väkivalta oli alkanut vasta erilleen muuttamisen jälkeen. Fyysinen väkivalta oli jatkunut pitkään⁵² ja ollut vakavaa. Fyysinen väkivalta sisälsi tönimistä, lyömistä, läpsimistä, hiuksista repimistä, potkimista, kuristamista, tavaroilla heitteilyä ja niin edelleen. Sitä oli tapahtunut öin ja päivin.

”Töniminen ja riuhtominen. Ja kyllä se sitten meni pikkuhiljaa vaikeammaksi, että hiuksista repimistä ja vaatteista repimistä ja... sitten oli ihan sellaista, että hän saattoi potkaista tai läpsäistä kasvoihin ja sitten hän jopa kuristi.” (Aino, 47 v.)⁵³

Haastateltavat kertoivat, että henkinen väkivalta oli jatkunut vielä paljon pidempään ja sisälsi erityisesti arvostelua ja mitätöintiä. Suurin osa eli 12 haastateltavaa kuvasi kumppanin käytöstä myös kontrolloivaksi, mikä ilmeni muun muassa lähipiirin tapaamisten rajoittamisena sekä seitsemän kohdalla jonkin asteisena taloudellisenä kontrollina. Usea haastateltava (12) kertoi kumppanin olleen mustasukkainen, mikä ilmeni muun muassa jatkuvana perään soitteluna ja vakoiluna.

Kaikissa tapauksissa lähestymiskiellon määrääminen liittyi erotilanteeseen. Haastateltava oli tehnyt päätöksen suhteen päättymisestä, ja joko hän tai kumppani oli muuttanut pois yhteisestä asunnosta.

Vaikka aineistossa oli vain kaksi perheen sisäistä lähestymiskieltoa, muidenkin hakijoiden tilanteet muistuttivat jossain määrin niitä tilanteita, joita silmällä pitäen perheen sisäinen lähestymiskielto on säädetty. Tavallista oli, että lasten kanssa yhteiseen asuntoon jäävä nainen haki lähestymiskieltoa erotilanteessa.

Hollannin haastatteluissa väkivaltaa kuvattiin enemmän yksittäisenä fyysisen väkivallan tekona, joka oli johtanut joko lähestymiskiellon hakemiseen tai poliisin kutsumiseen ja siihen liittyneeseen lähestymiskiellon määräämiseen.

52. Neljä haastateltavaa kuvasi fyysisen väkivallan tapahtumista kertoina (1–5 kertaa). Heidänkin haastatteluissaan tuli esiin, että fyysisen väkivallan lievempiä muotoja, kuten läpsimistä, liikkuamisen estämistä yms., oli ehkä ollut useamminkin. Muiden kymmenen haastateltavan mukaan fyysinen väkivalta oli jatkunut 1–12 vuotta, keskimäärin neljä vuotta.

53. Haastateltujen nimet on muutettu.

Myös näissä haastatteluissa tuli esiin henkisen väkivallan jatkumo. Haasteltavien tilanne vaihteli enemmän kuin Suomessa, sillä kaksi haastateltavaa asui yhä yhdessä kieltoon määrätyn kanssa, kaksi oli eronnut jo vuosia sitten ja hakenut sen jälkeen useita lähestymiskieltoja eikä kaksi paria ollut koskaan asunut yhdessä.

3.3. Lähestymiskielto suojattujen kertomuksissa

Välitön puuttuminen väkivalta- ja uhkatilanteisiin oli haastateltujen mukaan erityisen tärkeää. Näissä tilanteissa kohtaaminen poliisin kanssa oli erityisen herkkä tilanne, johon liittyi kysymys väliaikaisesta lähestymiskiellostä.

Väliaikaisen lähestymiskieltoon oli saanut viisi haastateltavaa. He korostivat sitä, miten tärkeää oli, että lähestymiskielto saatiin heti voimaan. Hanna, joka oli kokenut varsin rajua väkivaltaa, piti prosessissa hyvänä nopeutta:

”No se ehdottomasti se nopeus siinä. Että se periaatteessa... koska sehän, kun se lähti silloin lauantaina sinne häkkiin... putkaan, niin minä sain sen niin kuin periaatteessa ennen kuin hän tuli... sieltä putkasta pääsi pois. Niin minä sain sen, jo sen väliaikaisen.”

Toisessa tapauksessa hakijaa oli ensin kehoitettu hakemaan kieltoa tuomioistuinta:

”...tiistaina täytin myös sen lähestymiskieltoanomuksen ja sitten keskiviikon ja torstain välisenä yönä tämä ex-mieheni yritti sitten kirveen kanssa tulla meille sisälle ja silloin (seuraavana) aamuna tämä (sama vanhempi) poliisi soitti minulle ja sanoi että 'tule tänne asemalle' että hänellä olisi mahdollisuus kirjoittaa heti tämä väliaikainen lähestymiskielto.... Se tuli sitten heti voimaan.” (Erika, 46v.)

Väliaikaisesta lähestymiskiellostä oli poliisin kanssa käyty keskustelua muissakin tapauksissa, mutta poliisi ei ollut katsonut sen määräämistä tarpeelliseksi:

”Että hänet (ex-mies) poistettiin silloin asunnosta, mutta kun juttelin poliisin kanssa siinä ulkona, niin heidän kommentti oli, että se lähtee, joka kykenee ja se hoitaa, joka kykenee. Eikä mitään sympatiaa. Ja kun minä siinäkin tilanteessa puhuin siitä lähestymiskiellostä ja sanoin, että hehän voivat sen tehdä, niin he suorastaan kieltäytyi.” (Jaana, 44v.)

Aineistoon ei sisällynyt haastateltavia, jotka olisivat jättäneet varsinaisen lähestymiskieltoon hakematta. Kuitenkin pelkästään hakemuksen vireillä olo saattoi lisätä uhkaa:

”Olisin toivonut sitä väliaikaista kieltoa. Että se olisi ollut saman tien voimassa. Sen ensimmäisenhän minä peruutin juuri siksi, että huomasin ex-mieheni käyttäytyvän uhkaavasti, kun hän sai tietää, että tällainen hakemus on vireillä.” (Julia, 42 v.)

Kaikki haastateltavat olivat itse hakeneet lähestymiskieltoa tuomioistuimesta. Hakijoiden suhtautuminen menettelyyn vaihteli. Osa piti lähestymiskiellon hakemista yksinkertaisena, mutta viisi hakijaa oli kokenut hakemisen erittäin raskaaksi, koska omat voimavarat olivat täysin lopussa pitkän väkivaltajakson vuoksi. Nämä hakijat kokivat, että vastuu asian selvittämisestä jäi heidän harteilleen ja että aineiston kokoaminen oli työlästä. Kuusi hakijaa oli ollut turvakodissa. Tukihenkilön tai turvakodin tuki koettiin tärkeäksi:

”Rikosuhripäivystyksen kanssa siellä toimistossa täytettiin se hakemus, tämä minun tukihenkilöni kirjoitti sen minun vastausteni mukaan. Minä en pystynyt itse kirjoittamaan... Ja sitten minä en pystynyt tekemään allekirjoitusta. Siinä meni pitkä aika. Se oli niin voimakas psykosomaattinen reaktio, että minä en pystynyt laittamaan siihen nimeäni alle.” (Irma, 55 v.)

Haastateltavat korostivat oikeusprosessin olleen henkisesti raskas. Eniten pelättiin uhkaajan kohtaamista. Osassa tuomioistuimia oli osapuolille erillinen odotustila, osassa ei:

”...kun menin sinne käräjäoikeuteen, niin tajusin... tai tiesinkin tietenkin, että on yksi odotustila. Pyysin sitten sihteeriltä, että pääsenkö jonnekin muualle odottamaan. Minua pelotti se tilanne ihan hirveästi, jos olisimme olleet kahdestaan. En kyennyt siihen. Ja sitten sen istunnon jälkeen pyysin vielä, että saanko odottaa siinä istuntosalissa sen aikaa, että toinen osapuoli pääsee pois siitä.” (Taina, 43 v.)

Tuomioistuinkäsittelyn ajoittuminen vaihteli. Useimmiten istunto pidettiin 2–6 viikon kuluttua ja päätös lähestymiskiellosta annettiin istunnon päätteeksi. Jos vastaajaa oli vaikeaa tavoittaa, asian käsittelyä saatettiin joutua lykkäämään. Jos väliaikaista kieltoa ei ollut, odotusaika tuntui pitkältä.

Kahdessa tapauksessa tuomioistuin neuvotteli sopimusperusteisen lähestymiskiellon. Toisessa tapauksessa se epäonnistui ja tuomioistuin myönsi myöhemmin varsinaisen lähestymiskiellon. Toisessa tapauksessa sopimusperusteinen kielto toimi, eli ex-puoliso ei enää ottanut asiattomasti yhteyttä haastateltuun. Haastateltavan mukaan tilanne kuitenkin jatkui vaikeana, sillä lapset kieltäytyivät tapaamasta väkivaltaista isäänsä, mutta sosiaalityöntekijät ja tuomioistuin painostivat suostumaan tapaamisiin.

3.4. Rikosprosessi ja kiellon rikkomiset

Kuten johdannossa todettiin, Suomen laissa lähestymiskielto on itsenäinen, rikosoikeudenkäynnistä erillinen menettely. Aineistossa väkivaltaisista teoista tehtiin usein rikostutkinta, ja seitsemässä tapauksessa niistä oli haastatteluhetkellä annettu tuomio. Yksi tapaus oli yhä tutkinnassa, ja yksi oli päätyntä syyttä-

mättäjättämiseen. Yhdessä tapauksessa hakijaan kohdistuneista teoista ei tullut rikosjuttua, mutta poliisin vastustaminen johti tuomioon.

Poliisin toimintaan oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä. Kuitenkin aineistosta löytyi useita esimerkkejä tilanteista, joissa haastateltava oli kokenut, että poliisi ei ollut ottanut hänen yhteydenottoaan vakavasti.⁵⁴ Näistä kohtaamisista oli voinut jäädä epäluottamusta poliisia kohtaan, minkä vuoksi kynnys ottaa yhteyttä uuden väkivaltatapahtuman yhteydessä oli noussut korkealle. Väkivallasta kertominen ei aina ollut helppoa:

”... kun ne poliisit soittivat minulle kotiin kysyäkseni, että mikä tilanne siellä on (... muiden tekemien ilmoitusten takia) silloin aina toivoin, että he olisivat kysyneet vain sellaisia kysymyksiä, joihin olisin pystynyt vastaamaan, 'kyllä' tai 'ei'. Esimerkiksi, että 'Tarvitseeko tulla?' ja olisin voinut sanoa vain, että 'kyllä', koska oikeasti olisi tarvinnut, mutta en minä pystynyt sanomaan mitään 'että tulkaa tänne, tai' (koska ex-mies seisoi siinä vieressäni).

Se (yhteydenotto poliisiin) on hätähuuto.” (Taina, 43 v.)

Muutamissa tapauksissa lähestymiskieltoon johtanut väkivallanteko käsiteltiin myöhemmin rikosoikeudenkäynnissä, johon yhdistettiin myös lähestymiskiellon rikkomisia. Rikosoikeudenkäyntien kesto ei haastatteluissa noussut esiin, toisin kuin vertailukohtana olleessa Hollannissa. Tältä osin eroavaisuus liittyi siihen, että Suomessa lähestymiskiellon kesto oli riippumaton rikosoikeudenkäynnistä. Hollannissa rikosprosessuaalinen lähestymiskielto oli yleensä voimassa rikosasian tuomioon asti. Tuomio oli useissa tapauksissa ehdollinen vankeus, johon yhdistettiin yhdyskuntapalvelu ja kahden vuoden lähestymiskielto.

Lähestymiskielto- ja rikosprosessin erillisyyks saattoi aiheuttaa myös hämmennystä suomalaisissa haastatteluissa. Muutamassa haastattelussa tuotiin esiin ongelmia, joita aiheutuu siitä, että väkivaltaisia tekoja ei tarkastella kokonaisuutena ja jatkumona vaan erillisinä tekoina:

”Siinä oli joku sellainen pointti, mikä minua hämäsi tässä koko prosessissa, että mitään ei koskaan nivottu yhteen niin kuin samaksi jatkumoksi, vaan kaikki teot olivat aina erillisiä toisistaan riippumattomia asioita. Minun olisi tavallaan joka ikisestä teosta pitänyt käydä aina tekemässä erillinen rikosilmoitus.” (Veera, 45 v.)

Vain kahdessa tapauksessa myönnetyn lähestymiskiellon tai laaditun sopimuksen ehtoja ei ollut rikottu. Kaikissa muissa tapauksissa rikkomuksia oli paljon. Fyysinen väkivalta kuitenkin väheni.

54. Monica Fagerlundin kotihälytyksiä koskevasta tutkimuksesta käy ilmi, että huomattava osa hälytyksistä hoidetaan puhelimitse, poliisin käymättä paikalla. *Monica Fagerlund: Lähisuhdeväkivalta poliisin perheväkivaltatehtävillä. Poliisiammattikorkeakoulu 2016.*

”Väkivalta loppui siihen. Kaikki toiminta loppui siihen. Parisuhde päättyi siihen.” (Hanna, 39 v., erittäin vakavaa väkivaltaa; väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto).

”Ensimmäistä kieltoa hän ei noudattanut ollenkaan. Toista ja kolmatta jo vähän paremmin.” (Erika, 46 v.)

Jos fyysinen väkivalta vähenikin, häirintä eri kommunikaatiovälineitä käyttäen lisääntyi. Useassa tapauksessa tällainen häirintä oli fyysisen väkivallan ohella kiellon hakemisen syy ja peruste, osassa tapauksia yhteydenottojen määrä kasvoi massiiviseksi vasta kiellon määräämisen jälkeen. Kaikissa tapauksissa häirintä oli voimakasta. Siihen käytettiin sähköpostin ja puhelimen, mukaan lukien lasten puhelimet, lisäksi Facebookia ja nettiä, erilaisia paperilappuja ja omaisuuden vahingoittamista.

”Poliisi printtasi minulle kaikki tekstiviestit vuoden ajalta ja kävin ne läpi. Niitä oli 80 sivua sellaista pientä pientä printtiä.” (Sara, 31 v.)

Yksi kiusaamisen muoto oli laittaa nettiin suojattua koskevia virheellisiä tietoja. Lähestymiskieltoa ei Rovaniemen hovioikeuden ottaman kannan mukaan voida kuitenkaan määrätä netissä tapahtuvan häirinnän estämiseksi.⁵⁵ Yksi kiusaamisen muoto olivat poliisille ja muille viranomaisille tehdyt ilmiannot ja oikeudenkäyntien aloittaminen. Esimerkiksi Sarasta kieltoon määrätty teki lastensuojeluilmoituksen ja varkausilmoituksen. Lähestymiskiellon rikkomisesta ilmoittaminen koettiin rasittavaksi:

”Kaikesta piti ilmoittaa itse. Minulle on sanottu hyvin selvästi tässä vuosien aikana, että ei heillä resurssit riitä tällaisten kavereiden seuraamiseen. Että he sanoivat ihan suoraan, että se ilmoittaminen on minun kontollani. Kaikki on itsestä kiinni, että mitä jos en olisi jaksanut.” (Veera, 45 v.)

3.5. Kiellon suojaamien toivomukset

Lähestymiskiellon hakijoilla oli varsin yhdensuuntaiset toiveet menettelyn kehittämisestä. He toivoivat ennen muuta viranomaisten koulutusta, tukea menettelyyn ja voimakkaampaa reagointia kiellon rikkomisiin. Monen haastatellun näkemys oli, että viranomaiset tarvitsevat koulutusta parisuhdeväkivallan dynamiikan ymmärtämisessä:

55. RHO 21.8.2015 R15/567.

”Lähestymiskielto-oikeudenkäyntien osalta toivoisin tuomioistuimen edustajille koulutusta sen osalta, että he tunnistaisivat ja osaisivat erottaa vainoamistilanteen tilanteesta, jossa pariskunta riitelee.” (Julia, 42 v.)

Menettelyn aikana saatu neuvonta, tuki ja apu koettiin tärkeäksi. Ne, joilla oli ollut oikeusavustaja, tukihenkilö tai turvakoti tukena, kokivat sen välttämättömäksi.

”...niin siihen tukihenkilö sitten. Tukihenkilö, joka mahdollisesti sitten olisi apuna miettimässä sitä avustajan tärkeyttä myös.” (Taina, 43 v.)

Useimmat toivoivat, että kiellon rikkomiseen puututtaisiin jämäkämmin ja että sanktiot olisivat voimakkaampia. Samansuuntaisen havainnon ovat tehneet *Silvennoinen* ja *Tolvanen*, jotka ovat todenneet: ”Lähestymiskiellon rikkomisten monilukuisuus viittaa myös siihen, ettei lähestymiskielto ja sen rikkomiseen liittyvä lievä rangaistusuhka ole likikään riittävä suoja vainoamista vastaan.”⁵⁶ Haastatteluissa tuotiin esiin, että sähköisten kanavien kautta tapahtuvaa häirintää ei kaikissa tapauksissa pidetty kiellon rikkomisena. Moni koki, että kiellon rikkomisesta ilmoittaminen oli työlästä ja turhauttavaa.

4. Johtopäätökset: kiitosta ja kehittämisehdotuksia

Erilaisista lähtökohdista ja aineistoista huolimatta kahden tarkastellun tutkimuksen tulokset ovat hyvin samansuuntaiset. Eroakin löytyi. Kun Rantalan ym. haastattelemat kieltoon määrätty korostivat mahdollisuutta palata takaisin parisuhteeseen, luvussa 3. haastatellut kiellon suojaamat näkivät kiellon osana eroprosessia. Heidän narratiivissaan oma päätös erota sai keskeisen sijan, ja lähestymiskiellon nähtiin tukevan tätä ratkaisua. Kummassakin tutkimuksessa haastattelujen määrä oli melko pieni ja haastateltavien rekrytointitavalla on ollut vaikutusta vallitsevaan narratiiviin. Luvussa 3. haastattelurunko oli laadittu lähestymiskiellon merkityksen ympärille, mutta haastateltavat painottivat voimakkaasti eropäätöstä.

Kummankin aineiston perusteella lähestymiskieltoasioina käsitellään huomattavan vakavaa ja pitkäkestoista väkivaltaa. Tällaisen väkivallan uhan alla olisi tärkeää, että lähestymiskielto olisi mahdollista saada nopeasti ja tarvittaessa viran puolesta. Vakavan väkivallan kohdalla lähestymiskielto ei myöskään ole riittävä

56. *Elisa Silvennoinen – Matti Tolvanen*: Vainoaminen rangaistavaksi – Loittoneeko vaino, riita? Defensor Legis 2014 s. 752–763, s. 758 ja *Anna Nikupeteri*: Vainottuna – Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Lapin yliopistokustannus 2016.

suoja-keino, vaan sen lisäksi tarvitaan rikosprosessuaalisia keinoja.⁵⁷ Nykyisin lähestymiskieltoprosessi kulkee omaa latuaan ja mahdollinen rikosprosessi omaansa. Tutkimuksessa esiin tulleissa vakavan väkivallan tapauksissa rikosprosessi näytti useimmiten käynnistyneen myöhemmin. Niin vakavissa tilanteissa kuin tässä tutkimuksessa tuli esiin, olisi hyvä, että lähestymiskielto kytkeytyisi rikosprosessiin. Tällöin se voitaisiin saada voimaan heti rikostutkinnan alkaessa, sen voimassa oloa tarkasteltaisiin osana rikosprosessia, ja se voitaisiin määrätä viiran puolesta. Tarpeellinen lainmuutos olisi yksinkertainen lisäys pakkokeinolain matkustuskieltoa koskeviin säännöksiin, joissa tulisi huomioida asianomistajan suojelun tarve.

Tämä ei tarkoita, etteikö nykyisen kaltaista lähestymiskieltoa myös tarvittaisi. Tässä tarkastellut tutkimukset eivät kerro koko totuutta lähestymiskielton soveltamistapauksista, vaan ne toivat esiin vakavimmasta päästä olevia tilanteita. Näissä tutkimuksissa sekä kieltoon määrätty että kiellon suojaamat pitivät lähestymiskieltoa pääpiirteissään hyvänä:

”Se on kyllä hyvä systeemi. Olen kyllä sitä mieltä, että se on oikein hieno systeemi. Ilman sitä minä luulen, että tuokin tilanne olisi vain kestänyt ja kestänyt, että siinä mielessä aivan nerokas systeemi. Kyllä olen (tyytyväinen).” (Aino, 47 v.)

Menettelyn alkuvaihe ja väliaikainen lähestymiskielto osoittautuivat kummasakin tutkimuksessa ongelmallisiksi. Rantalan ym. tutkimuksessa väliaikaisten kieltojen raukeaminen oli huolestuttavaa, sillä se oli yleistä ja koski tapauksia, joissa oli esiintynyt vakavaa väkivaltaa. Luvussa 3. kiellon hakijoiden haastattelussa tuli esiin, että väliaikaista kieltoa ei ollut helppoa saada, vaikka väkivalta oli ollut huomattavan vakavaa. Väliaikainen kielto on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi kolmen päivän kuluessa, mikä on huomattavan lyhyt aika yleistä eurooppalaista standardia vasten.⁵⁸ Vaikka kieltoa voivat hakea poliisi, syyttaja ja sosiaaliviranomainen, käytännössä kiellon hakeminen on uhatun itsensä vastuulla. Osa vakavan väkivallan uhreista oli niin traumatisoituneita, että heillä ei selvästikään ollut tähän voimia.

Lähestymiskielton kehittämisessä tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että väliaikainen kielto pitäisi saada nopeasti, sen tulisi olla riittävän pitkä suojelun toteutumiseksi ja hakijalle tulisi olla saatavissa ohjeistusta ja riittävät palvelut, mukaan lukien oikeusapu ja muu neuvonta.

Kummankin tutkimuksen mukaan kiellon rikkominen oli yleistä. Osa suo-
jatuista koki kiellon lisäävän turvallisuuden tunnetta, osa ei lainkaan. Kiellon

57. Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea, joka valvoo YK:n Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW) täytäntöönpanoa, on kiinnittänyt tähän huomiota ratkaisuihin Sahide Goecke v. Itävalta (2007) ja Fatma Yuildim v. Itävalta (2007).

58. Useiden maiden lainsäädännössä välittömästi voimaan tuleva perheen sisäinen lähestymiskielto on voimassa 10–14 vuorokautta.

rikkomisen seuraamuksia pidettiin yleisesti liian lievinä. Suojatut kokivat hankalaksi kiellon rikkomuksista ilmoittamisen ja niitä koskevan aineiston keräämisen. Kieltojen noudattamisen valvontaa tulisikin tehostaa sillä, että kieltoon voitaisiin liittää elektroninen seuranta eli niin sanottu jalkapanta.

Lähestymiskieltoja koskeva lainsäädäntö on ollut voimassa kohta 20 vuotta. Tänä aikana lähestymiskieltoja on säädetty eri Euroopan maissa. Useissa uudistuksissa on kiinnitetty huomiota edellä esiin tulleisiin epäkohtiin. Myös ylikansalliset kehityslinjat, kuten EU:n direktiivin ja asetuksen säätäminen sekä Istanbulin sopimus, puoltavat kiellon arviointia ja kehittämistä. Kehittämistarpeista huolimatta lähestymiskielto on tärkeä osa väkivallan uhrien suojelua. Kuten Hanna, 39 v., kieltoa arvioi:

”Ja se auttoi siinä, että minä jäin henkiin.”

“I survived”: An evaluation of the protective function of protection orders

JOHANNA NIEMI, LL.D., Academy Professor, University of Turku – SINI MAJLANDER, LL.M., Legal Counsel, Fondia

Protection orders have become a central instrument in the protection against interpersonal violence. The Istanbul Convention on violence against women and domestic violence of 2011 includes a specific obligation to provide protection orders and emergency barring orders. The European Union has recognised the cross-border effect of protection orders. The Finnish Protection Order Act was enacted in 1998 and amended in 2005 to include emergency barring orders. The purpose of the article is to evaluate the protective function of such orders.

The article restates the main results of a 2008 study (Rantala et al.), namely the serious violence leading to protection orders, attrition after intermediate protection orders in cases of serious violence, and the frequent breaches of orders. The new data comes from the POEMS study (Protection Orders in European Member States). The re-examination of Finnish victim interviews underlines the long duration of violence before an order is filed for. The victims emphasise the need for support from the police in the acute situation and from shelters, victim services and legal aid during the proceedings. All victims had had difficulties in enforcing the order, especially against on-line stalking. The authors conclude with recommendations, such as more *ex-officio* initiative and co-ordination with criminal proceedings in serious cases of violence, and electronic monitoring of the orders.